

ЁШЛАРНИ МАЪНАВИЙ БАРКАМОЛ ҚИЛИБ ТАРБИЯЛАШДА БУЮК АЖДОДЛАРИМИЗ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ

Нигора Иргашевна Шадманова

Ахборот технологиялари ва менежмент университети

“Гуманитар ва ижтимоий фанлар” кафедраси

катта ўқитувчиси

Нумонова Ирода Ориф қизи

Қарши Халқаро Университети

Бошланғич таълим йўналиши 2 курс талабаси

АННОТАЦИЯ

Мамлакатимизда ёшлар маънавий тарбиясида фалсафий, ижтимоий, сиёсий ва гуманитар фанлар аҳамияти беқиёс. Шу ўринда ёшларнинг маънавий эҳтиёжларини тўлароқ қондириш учун таълим-тарбияга хизмат қиладиган муҳим воситалар: матбуот, телевидения, кино, театр, адабиёт, мусиқа, рассомлик ва ҳайкалтарошлик санъати, ахборот воситаларининг интернет тизимига, умуман олганда инсон қалби ва тафаккурига бевосита таъсир ўткази оладиган барча соҳалар каби ёшларни маънавий баркамол қилиб тарбиялашда буюк аجدодларимиз меросини ўрганишнинг аҳамияти, янги сифат босқичига кўтаришда муҳим аҳамият касб этади.

Калит сўзлар: аждодларимиз, қадриятлар, эҳтиёжлар, дурдоналар, равақ, мутафаккир.

Ёшларни миллий қадриятларга содиқлик руҳида тарбиялашда тарихимизнинг бебаҳо дурдоналарини, буюк аждодлардан колган ўлмас меросимизни ўрганиш муҳим аҳамият касб этади. Биз ёш авлодни миллий маънавиятимиз, унинг минг йиллар вақт мабойнида юзага келган қадриятларига содиқлик руҳида тарбиялаш, уларни ҳар томонлама етук ҳамда баркамол қилиб вояга етишишга йўналтиришни масаласини ўз олдимизга асосий вазифа қилиб қўяр эканмиз, бугунги кунда маънавиятимизни шакллантирадиган ва унга таъсир ўтказадиган барча омил ва мезонларни чуқур таҳлил қилиб, уларнинг бу борада қандай ўрин тутишини яхши англаб олишимиз мақсадга мувафиқ бўлади. Бу масалада буюк аждодларимиз ҳаётини ўрганиш, уларнинг ижодий меросидан баҳраманд бўлиш муҳим аҳамият касб этади.

Шу ўринда буюк боболаримизнинг маънавий олами хусусида фикр юритганда, Соҳибқирон Амир Темур ҳақида алоҳида тўхталишимиз табиийдир. Чунки тенгсиз азму шижоат, мардлик ва донишмандлик рамзи бўлган бу мумтоз сиймо буюк салтанат барпо этиб, давлатчилик борасида ўзидан ҳам амалий, ҳам назарий мерос ўлдирди, илму фан, маданият, бунёдкорлик, дин ва маънавият ривожига кенг йўл очди.

Маълумки, қариб бир ярим аср давом этган мўғуллар истебдодига қарши кураш тарих саҳнасида Амир Темурдек соҳибқиронни чиқарди. У XIV асрнинг охири ва XV асрнинг бошларида ғарбий чегараси Миср сарҳадларига, шимолий чегараси Рус ўлкаларига, шарқий чегараси Чин-Мочинга, Жанубий чегараси Ҳинд ўлкасигача бўлган ўлкан салтанатга асос солинди. Темурнинг авлодлари бўлмиш темурий шаҳзодалар Хуросон ва Мовароуннаҳр деб аталувчи ўлкаларда XVI асрнинг боўларигача ҳукмронлик қилиб келдилар. Улар орасида, айниқса, Шоҳрух Мирзо, Мирзо Улуғбек, Ҳусайн Бойқаро каби давлат ва маданият арбоблари алоҳида ўрин тутди. XVI асрдан сўнг темурийлар сулоласи Ҳиндистонда Бобур яратган янги бир салтанат ва сулола тимсолида XIX асрнинг ўрталаригача ҳукм сурди.

Темурийлар ўз она тиллари – туркий тил равнақи ва ривожига алоҳида эътибор бердилар. Темурий шаҳзодаларнинг кўпчилиги юрт суриш билан бир қаторда бадиий ижод билан ҳам шуғулландилар. Алишер Навоий ўзининг “*Мажолис ун-нафоис*” асарида келтирилишича, Соҳибқирон Амир Темурнинг ўзи ҳам адабиётга жуда қизиққан, шеърдан олам-олам завқ олган, турли муносабатлар билан ўтказилган мушоираларда ғазал ўқиб, ўзи ҳам байтлар битган. Жумладан, Амир Темур ўзининг “*Темур тузуклари*” асарида Амир Ҳусайинга қуйидаги мазмунда туркий байт битганлигини айтади:

*Ёрга еткур сабо, ким макр қилмишдир манга,
Қилди эрса кимга макрин, қайтадур бир кунда анга.*

Амир Темур тарихини битган Ибн Арабшоҳ томонидан келтирилган қуйидаги маълумотлар ҳам буюк соҳибқироннинг адабиётга бўлган эътиборининг ёрқин намунаси дейиш мумкин:

”...*Темур тарихларни, худонинг раҳмати ва саломати бўлгур анбиёлар қиссал арини, подшоҳлар сийратлари ва ўтган салафлар ҳақидаги ҳикоятларни доимо – сафарда ҳам, хатарда ҳам ўқитиб, қунт билан тинглар эди*” [2:71](Ибн Арабшоҳ, Амир Темур тарихи, 2-китоб, 71-бет). (Ибн Арабшоҳ, Амир Темур тарихи, 2-китоб, 71-бет).

Амир Темурнинг кенжа ўғли Шоҳрух Мирзо ҳам вақти-вақти билан байтлар битган. Темурнинг набираси Султон Искандарнинг Ҳайдар Хоразмдан

ўтказиб туюқ айтганини Алишер Навоий “*Мажолис ун-нафоис*” асарида ёзиб қолдирган. Шаҳзода Халил Султон шеърлар битиб, девон тартиб қилган шоир бўлган. Бойсунғур Мирзо эса Фирдавсийнинг “*Шоҳнома*” асарини ўз қўли билан кўчириб, моҳир хаттот эканлигини намойиш қилган.

Амир Темур ва темурийлар ҳукмдорлиги даврида турк тилининг таъсири ва нуфузи ортиб, илм ва адабиёт аҳлига унга бўлган эътибори кучайиб борди. Шу даврлардан бошлаб туркийзабон шоирлар, адабиёт аҳлининг салмоғи ошди. Темурийлар даври туркий адабиёт равнақига мутафаккир шоир ва давлат арбоби Алишер Навоийнинг қўшган ҳиссаси, айниқсв буюқдир. XV асрнинг биринчи ярмига келиб, Самарқанд дунёнинг энг гўзал шаҳарларидан бири сифатида ривож топди. Унинг илм-фан, маданият соҳасидаги мавқеи янада ошди.эди

Ҳусайн Байқаро ҳукмронлиги даврида ҳам Ҳирот шаҳри муҳим маданият-адабиёт марказига айланган эди. “*Аҳли фазл ва беназир элдин Хуросон, батахсис (хусусан) Ҳири (Хирот) шаҳри мамлу (тўлган) эди*”, деб ёзган эди Заҳриддин Бобур ўзининг “*Бобурнома*” асарида. Ҳусайн Байқаро 1485 йилда ёзган “Рисола”сида биргина Ҳирот ва унинг атрофида мингга яқин киши шеър билан машғул эканлиги ҳақида ёзади. Алишер Навоий “*Мажолис ун-нафоис*” асарида 459 нафар адабиёт аҳли тўғрисида маълумот келтирганини, буларнинг бари темурийлар ҳукмронлиги даврларида ижод аҳлининг салмоғи ортиб, адабиёт ҳар томонлама ривож топганлигини кўрсатади.

Умуман олганда, Темур ва темурийлар даври маънавий маданиятининг ўлкан муваффақиятларидан бири – бу адабий жараённинг катта одимлар билан ривожланганлигидир. Бу даврга келиб, эски ўзбек адабий тилининг шаклланиш жараёни асосан тугалланди. Дунёвий адабиёт камол топиб, адабий ҳаётнинг етакчи йўналиши бўлиб қолди. Худди шу даврларда Қутб Хоразмий, Хўжандий, Сайфи Саройи, Дурбек, Ҳайдар Хоразмий, Амирий, Яқиний, Аҳмадий, Атойи, Саккокий, Туғилхожа, Мавлона Имод Мавлавий, Мавлона Қози Мухсин, Мавлона Исҳоқ Лутфий, Ҳусайн Байқаро ва бошқалар ўзларининг серқирра ва баракали ижодлари билан ўзбек адабиёти ва жаҳон маданияти тараққиётига муносиб ҳисса қўшдилар.

Адабиётга, биринчи навбатда, ҳикмат ва санъат тажассуми деб қаралди. Унинг мавзу ва ғоявий йўналиши кенгайди. Биргина Алишер Навоийнинг шеърӣ меросида 16 хил жанр тури учрайди. Шеърӣ жанрлар орасида энг кенг тарқалган ғазал ҳисобланади. Шу даврларда тартиб берилиши анъанага айланган шеърӣ девонларда асосий ўринни ғазал эгаллаган. Ғазал VIII-IX асрларда араб адабиётида майдонга келган бўлиб, у “*ишқӣй шеър*” деган маънони англатади. У X асрда форс-тожик адабиётига ўзлашди ва ўзига хос янгича шакл ҳамда мазмун билан бойиди. XIV аср бошларида, айни темурийлар ҳукмронлиги даврида у туркий адабиётга кириб келди ва шеърӣятимизнинг гултожига айланди.

Буюк соҳибқирон Амир Темур ижод аҳлини ғоятда қадрлаган. Уларга ҳомийлик қилиб, сермахсул ижод учун имкониятлар эшигини очган. Бу анъана ўз даврида темурий ҳукмдорлар томонидан ҳам давом эттирилди.

Кўхна тарихимизни шу маънода кўз ўнгимиздан ўтказиб, таҳлил қиладиган бўлсак, муҳим ва ибратли бир фикрни такроран айтишга тўғри келади. Яъни, ота-боболаримиз руҳий оламининг томир-илдизлари айнан юқорида зикр этилган маънавий заминда, тарихда ҳам, бугун ҳам барчанинг ҳавасини тортиб келаётган олийжанб фазилатлар асосида шаклланган.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ёшлар тарбиясида маънавиятнинг ўрни. Мақсуд Акрамов (интернет саҳифаларидан).
2. Маънавият юлдузлари. Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, Тошкент-2001 й.
3. Замонавий таълим тизимини ривожлантириш ва унга қаратилган креатив ғоялар ва ечимлар Н.И. Шадманова. CLASSROOM INTEGRATION OF COMPUTERS 3 (1)? 88-90, 2020.
4. Irgashevna, S. N. (2023). THE CULTURE OF THE TEACHER'S SPEECH WHEN TEACHING THE RUSSIAN LANGUAGE. *American Journal of Pedagogical and Educational Research*, 8, 83-85.
5. Shodmonova, N. I. (2019). CO-TEACHING. *Modern Science*, (8-2), 221-224.
6. Shadmanova, N. I., & Usmonova, U. A. (2021). EFFECTIVENESS OF FIRST LANGUAGE IN ACQUISITION OF SECOND LANGUAGE. *Theoretical & Applied Science*, (1), 235-237.
7. Шадманова, Н. И. (2023). МОНОЛОГИЧЕСКАЯ И ДИАЛОГИЧЕСКАЯ РЕЧЬ ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ. *Academic research in educational sciences*, 4(1), 298-302.
8. Irgashevna, S. N. (2023). LANGUAGE EDUCATION AS AN INTEGRAL COMPONENT OF PERSONAL AND PROFESSIONAL SPECIALIST GROWTH. *American Journal of Pedagogical and Educational Research*, 8, 80-82.
9. Шадманова, Н. И. (2016). К вопросу о выражении названий местности на русском и узбекском языках. *Молодой ученый*, (11), 1726-1728.
10. Шадманова, Н. Б. (2018). Организация нравственного воспитания. *Молодой ученый*, (15), 260-262.
11. Shadmanova, N. I., & Raximova, D. P. (2019). UTILIZATION OF DICTIONARY. *Theoretical & Applied Science*, (5), 129-131.
12. Шадманова, Н. И. (2022). Монологическая речь с точки зрения учёных. *Academic research in educational sciences*, 3(2), 443-446.
13. Shadmanova, N. I., & Adilova, D. K. (2020). SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF CIVILIZATION. *Theoretical & Applied Science*, (4), 168-171.